

ОЛГА САВИЋ

ГРОЦКА — САВРЕМЕНО ТЕРИТОРИЈАЛНО ШИРЕЊЕ ВАРОШИЦЕ

— Пример савремених промена градских насеља Шумадије —

У в о д

Гроцка је варошица на Дунаву. Лежи на месту где у Дунав притиче река Грочица. „Права варошица је под Циганским Брдом, најближа Дунаву, и ту је чаршија, а од ње се издваја остала Гроцка, која има изглед села и у коме су куће без реда растурене“. Овако је Гроцку описао Р. Никол ић почетком 20. века (1, 1041). Кроз Гроцку води пут Смедерево—Београд а из саме варошице један пут води за село Пударце, преко Циганског брда, а други за село Заклопачу, долином Грочице.

На овом месту постоје трагови насеља у преисторијско доба, кас и у античко (2, 27 и 29, 62). К а н и ц сматра да је у римско доба ту била Mutatio ad sexta miliare на основу трагова куле осматрачнице у Азапском потоку (2, 130 и 29, 64). Ово место на старом римском путу не може се идентификовати са старим римским Трикорнијумом који је од IV — VI века био један од најзначајнијих градова у Мезији и који се налазио тамо „где се пред Гроцком, код Ритопека, та стара цеста приближавала Дунаву“ (3, 13 29, 64 и 31, 83).

По М. К о с т и ћ у у средњем веку су се насеља у Шумадијском подунављу одржавала на положајима старих преисторијских и античких насеља. Он наводи да се у IX веку на месту Гроцке помиње град Градац у Београдској епископији. На месту данашње Гроцке утврбе не су и некрополе; ранословенске VII и VIII века и позније IX — XI века (29, 64 и 18, 126).

Своје данашње име је Гроцка, вероватно, добила у средњем веку, јер се у турско време помиње као Хисарцик (Хисарлик) (5, 34). При доласку Турака, 1521., насеља у околини Београда су опустела а избегло становништво се повратило средином 16. века (29, 68). У турским катастарским пописима из 1528/30. помиње се као село Гроско (Хисарлик) са 22 дома и 2 неожењена, а 1560. као варош Хисарлик са два цемата; муслимански са 11 домова и 1 неожењеним и хришћански са 28 домова и 13 неожењених. У тврђави су били цемати мустахфиза, азапа и мартолоса (хришћана-војника) (4, 15, 17, 241, 574 — 577, 32,

120 и 33, 119). Жиречек тврди да су Турци, већ 1550., Гроцку утврдили плотом. По О. Зиројевић тврђава у Гроцкој се први пут помиње 1521. г. у доба Сулејмановог похода, што значи да је старија. У турским изворима 16. века назива се тврђавом (кале), а пред крај 16. века тврђавом и паланком (32, 110 и 120, 33, 119-120 и 18, 157). Изван оградe, око тврђаве, били су настањени Срби (18, 157 и 29, 68). У другој половини 16. века један од бројних путописаца који је помињу, Герлах, описује Гроцку као насеље које поток дели на српски део, где су колибе покривене сламом и трском, и турски део где има лепих кућа шиндром покривених 4, 15 и 19).

Евлија-Челебија описује Гроцку као паланку, опсега од 400 корака, у облику четвороугла, која је имала градског диздара (заповедника), посаду од 40 војника, складиште муниције, житни магацин, цамију и два хана, али је била без чаршије и базара. Његов опис показује да тада насеље има, углавном, војно-саобраћајну функцију (6, 78-79.) Помиње се 1704., 1713. и 1730. г. У првој половини 18. века постала је варошко насеље: за време аустријске окупације била је дунавско пристаниште, виноградарски центар и занатско и трговинско место (29, 72-73). Тада је и средиште Грочанског дистрикта и има 220 кућа (4, 15 и 20). На војни значај овог насеља указује и позната „битка на Гроцкој” у 1739. години (5, 34). После грочанске битке варошица је опет под Турцима. Стални су немири до краја 18. и у почетку 19. века нарочито у доба I устанка и бежаније 1813. када су многа насеља опустела, нарочито ова уз обале Саве и Дунава, међу којима и Гроцка.¹⁾

Стабилизација и развој насеља настаје тек по ослобођењу од Турака. У доба првог устанка Гроцка је средиште Грочанске нахије (4, 12 карта). После Другог устанка Гроцка је са околним насељима у Живковој кнежини нахије београдске, са још 34 насеља, чије је седиште. Година 1818. она има 115 домова и 242 арача. Следеће, 1819., године опет се помиње у Живковој кнежини од 31 насеља а у њој живе 122 ожењене главе. Најзад, 1822. године Живкову кнежину чине 35 насеља а Гроцка има 130 кућа, 135 пореских и 279 арачких глава. У сва три ова пописа Гроцка је најбројније насеље у овој кнежини и њено седиште, а по величини јој је најближи Рипањ (7, 480-481, 515-516 и 560-561.) У једном од првих описа варошице, из 1826. године, каже се да Гроцка „може имати 140 домова, од којих понајвише јесу дућани”, а сем тога „многе воденице на Гроцици и једна оскудна црква, која је от дрва и плетери начињена и скоро порушена” (8, 43). Ово показује да Гроцка тада има административни значај а у њој се формира и чаршија што указује и на њен трговачко-занатски значај.²⁾

У Даници из 1827. године Вук Караџић помиње „нају Грочанску” са укупно 52 села, и то углавном села источно од Београда и Топ-

1) Из списка смиграната састављеног у Панчеву види се да је из Гроцке 1788. емигрирало 53 породице са 205 душа (29, 75)

2) И О. Пирх у 1829. каже да Гроцка потсећа на село и да је „једина нова, велика и правилно грађена зграда била пошта у којој је био и хан”. То је, међутим, био хан, јер је прва пошта у Србији подигнута тек 1840. У архивским документима од 1828-1830. чешће се помињу грочански трговци и занатлије. Трговци су у почетку Грци и Цинцари а тек после 30-тих Срби. (29, 79 и 4, 16).

чидерске реке, Авале и Космаја. „Наија“ је захватала данашњу општину Гроцка, без Брестовика, Камендола и Живковаца, данашњу општину Сопот, део источно од Космаја, већи део општине Младеновац и сеоска насеља данашњих градских општина Палилула, Звездара, Вождовац и Раковица, и једно село општине Чукарица (Рушањ) (9, 107). Положај и вероватно објашњење, за села те „наије“ којих данас нема, дао је Р. Н и к о л и ћ у својој студији (1,951-952 и 1040).

Чињеница да је Гроцка постала административно средиште овако простране области, па и касније када је та област сужена, утиче и на пораст привредног и општег значаја овог насеља а тиме и на територијални раст и промене у њему.

Промене насеља током 19. и почетком 20. века

У турско доба Гроцка је седиште Грочанске нахије као и доба I устанка. Касније постаје седиште кнежине а потом среза. Све је то утицало на развој насеља, на прилив становништва а и на ширење саме варошице. Како је то раније утврђено крај звани Булук насељавали су становници варошице који су прелазили на овоја имања а ту је било и досељеника из Босне, Македоније и др. крајева. Бугарску малу су населили досељеници из Видина, Лом Паланке, али је било и људи из других крајева. Ова мала је насељена у доба кнеза Михаила. Део насеља звани Прњавор, до Бугарске мале, насељен је у доба Првог устанка, и то из Ресаве и околине Параћина, а Банатска Мала, изнад Прњавора, насељена је између 1880. и 1890. године досељеницима из Брестовца, Омољице и Панчева (1, 1041). Због тих досељавања се, као што се види, и насеље почело мењати и развијати. Најбоље упоређење између Гроцке 1836/37. и оне из времена 1878-1880 даје нам Сретен Л. Поповић. Кад је први пут пролазио кроз Гроцку (1836/37). то је била „незнатна паланчица са конаком кнеза Живка, који је ту био капетан, и кућом Гарашанина. Сад видех да се од тога доба доста направило, има лепих кућа и дућана. Кроз један висок димњак кућа непрестано густ дим. То је парни млин пок. Илије Гарашанина...“ Но и поред тих спољних повољних промена он додаје да ово место „нема оног промета и живог рада као што би требало“ иако је „поред Дунава и лежи на главним друмовима између Београда и Смедерева, иако је од неког времена ту и паробродарског друштва станица“. Додаје, затим, да „нема ни оне радње са свињама и стоком као што је негда на овдашњој скели било. . .“ (5, 33-34).

И из описа М. Милићевића се види да је 1876. године Гроцка била једина варошица¹ у београдском округу и да је седиште грочанског среза који се раније звао подунавски. У Гроцкој је 1870 године било 309 пореских глава, у њој је била станица среза, ђумрук и превоз преко Дунава за Аустроугарску. Имала је и основну школу, са 2 наставника, парохијску цркву, неколико дућана и механа, пошту, телеграф, станицу паробродарског друштва и парни млин. Па ипак Мили-

1) Званично је проглашена за варошицу 1866. г. (29, 82 и 14, 16)

Ћевић мисли да се мало разликује од села „што већина становника држи и ради земљу” а Београд „који им је само одсечан по управи, остао је једино место за продају и куповину” (10, 107).

Сви описи показују да је Гроцка тада имала управни, привредни и саобраћајни значај. Но иако је и управни и привредни, као и општи, значај варошице варирао дошло је до изградње и промена у изгледу самог насеља. Подижу се „црква, ћуприја на Грочици и пословне зграде у продужетку старе чаршије”. Још 1828. године је подизана црква која је доцније порушена па подигнута нова 1883. године. Како се Гроцка све више развијала у трговачки центар дошло је до проширења њене чаршије и подизања нових дућана. У делу Булевара ослобођења, данашње грочанске улице која се везује за смедеревски друм, се налази и сада већи број пословних зграда, тадашњих магаза и дућана (4, 16). Чаршија се није само ширила према Дунаву него „најстарији део чаршије, од моста па до раскрснице на истоку, ширио се током 19. века и према западу, ка Београду” (11, 110). Како су током 19. века, посебно 30-тих и 40-тих година, највећи део грађана чинили трговци и занатлије, чије су материјалне могућности биле веће, у граду се тада подижу и веома репрезентативне грађевине, стамбене зграде (4, 16). Приближавајући се крају века заједно са продирањем индустрије и модернизацијом саобраћаја на Дунаву, град добија и први индустријски објекат, парни млин, као и паробродарску станицу. Територијалне промене насеља у то доба су одраз привредног и општег значаја Гроцке тог времена и носе његов печат. Године 1839. грађена је у Гроцкој нова школа, а пре Гроцке школе су имали Ритопек 1818. и Рипањ 1824. (10, 110). Ипак, јачи развој и раст овог насеља није долазио до изражаја, јер је то била, а и сада је, варошица у залећу Београда.

Но и поред тога што је као варошица у залећу Београда Гроцка статус варошице имала више „по историјској традицији, по управном критеријуму седиште среза, и као негдашња саобраћајна постаја, а мање по спољашњим функцијама”, ипак је напредовала у броју становника. Године 1910. имала је већ 2572 становника (11, 55-56). Попис 1921. бележи у овој варошици 2250 становника, јер је дошло до мањег опадања после ратова почетком 20. века, од чега 2227 православних, 20 римокатолика и 3 евангелиста, односно 2184 Срба и Хрвата, 4 Словенаца, 1 Чеха, 1 Руса, 8 Маџара, 8 Немаца, 19 Румуна и 25 осталих и непознате народности (12). Док овај попис први, после првог светског рата, бележи мали пад броја становника, већ следећи, 1931. г., показује пораст. Тада је у Гроцкој било 2823 становника и то 2773 православних, 48 римокатолика, 1 евангелиста и 1 муслиман (13).

Ово је доба када је Гроцка административно, трговинско-занатско и мање просветно средиште, јер има само основну школу. Због тога се у њој подижу нове грађанске куће у којима су, због интензивног развоја виноградарства и воћарства¹) велики подруми за смештај бачава (27, 3). Почев од 1907. године па до Балканских ратова, у вре-

1. М. Костић бележи: Воће су за Београд производили Гроцка (трешње и грожђе) и Ритопек, а грожђе сва села од Гроцке до Београда (29, 82).

ме интензивног развоја извоза брашна у Турску, подиже се у Србији већи број млинова, међу којима и млин у Гроцкој (21, 518). Године 1937. саграђен је у Гроцкој нови млин (22, а, 5). Према томе насеље се развија као свака трговинско-занатска чаршија тог времена и шири се највише дуж путева.

Промене насеља после другог светског рата

После другог светског рата долази до већих и изразитијих промена у развоју Гроцке. Насеље се мења како у привредном тако и у територијалном погледу. Близина Београда је ту од великог утицаја. Београд, који се као центар Југославије, почео нагло развијати а није истовремено могао да прихвати све оне становнике из унутрашњости који су у њега похрлили, утицао је на снажнији прилив становништва саме Гроцке. По попису од 1948. године Гроцка је имала 2927 становника а задњи попис, 1981. године, бележи 6394 становника. Индекс раста овог насеља 1981/1948. био је 218,4 што је учинило да је Гроцка 1981. порасла преко 2 пута у односу на 1948. годину. Истовремено 17% становништва је 1981. године живело од пољопривреде, док је 1971. године у Гроцкој било 30% пољопривредног становништва (14, 15, 40 и 16).

У Гроцкој су концентрисане услужне делатности, јер је ова варошица и данас центар општине. У њој је крајем 1975. и почетком 1976. године било око 15 трговинских радњи, међу којима и мања робна кућа и велика самоуслуга, око 25 занатских радњи, око 10 угостиољских, а 1981. укупан продајни простор трговине је био 2654 м², одн. 1 м²/6,3 становника. Затим ту су основна школа и комбиноване предшколске установе, дом здравља са апотеком, народни универзитет са библиотеком и биоскопом, скупштина општине, друштвене организације, пошта, служба јавне безбедности, ватрогасно друштво, туристички биро и музеј основан 1982. године, односно све оно што јој је давало централно-услужни карактер, односно карактер градског насеља.

После рата у Гроцкој су подигнути и неки индустријски капацитети. Београдски комбинат трикотаже има овде свој ООУР Дунав, Конфекција Искра-Стеван Дукић има овде своју конфекцију, затим Млинско-лекарска индустрија свој ООУР и најзад ПКБ Гроцке, прерада воћа. Нека од ових индустријских предузећа настала су од предратних, на пример млин, а нека су наново подигнута као фабрика „Дунав”, чија изградња датира од 1962. а довршена је тек 1971. године (22 б. 6). Иако ово нису велика предузећа и број радника у њима не прелази број од 500 ипак су она привукла један део становништва околних насеља да дођу у Гроцку. Због тога се ова варошица на ушћу Грочице у Дунав почела у новије време да шири и територијално развија по падинама Циганског брда на југу и Лупоглава на северозападу.

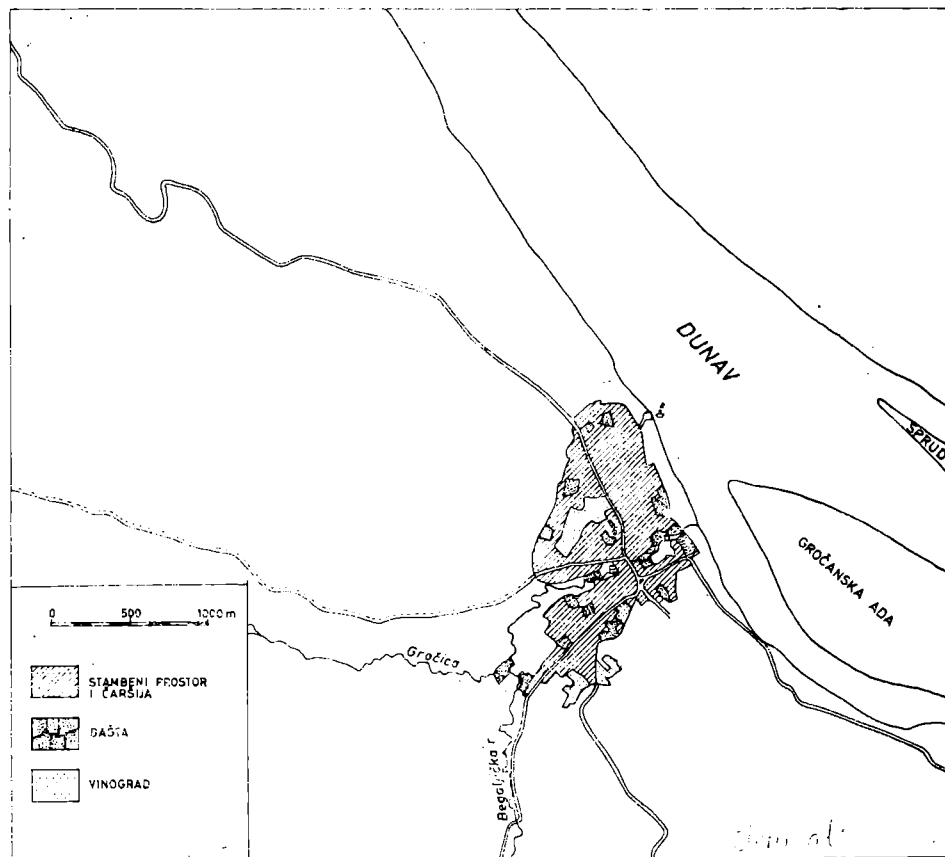
Ширење овог насеља и нарастање овог локалног центра у залеђу Београда који треба да опслужи једну ужу зону утицаја, има један посебан и карактеристичан облик.

Због положаја на Дунаву, богате околине погодне за гајење воћа и винограда Гроцка је постала врло привлачно место за подизање кућа за одмор. Тако је дошло до овог посебног начина ширења и раста овог насеља-варошице, али и других села ове општине која леже уз пут Београд-Смедерево, што води целом дужином општине, као и оних која леже уз савремени пут Београд-Ниш, који води западним и јужним ободом општине. За овај раст од значаја је и чињеница да је Гроцка у Београдској заједници општина (укупно 16) која захвата простор од 332185 ха и има око 300 месних заједница и годишњи прираст од 15000 становника, што је имало за последицу ширење и раст и Гроцке и неких села у овој општини. Ово је подручје, а и сама варошица посебно, постало привлачно за становништво ближе и даље околине, које се овде или стално настањивало или су ту проводили већи део године, онај топлији.

Измена привредне структуре, близина Београда, туристичка погодност насеља учинила је да се варошица Гроцка знатно изменила у територијалном смислу. То се може уочити анализом неких карата на којима је ово насеље представљено у послератном периоду. Упоредиће се две карте. Прва, размера 1:25000 је из 1948. године. На њој се види Гроцка каква је била пред други светски рат и непосредно после рата. Насеље је било развијено дуж пута Београд — Смедерево чија је траса тада водила кроз главну чаршију варошице и код раскрснице, југоисточно од чаршије, пагло скретала ка Дунаву и после уз Дунав настављала ка Смедереву.

Гроцка је тада имала два изграђена дела. Један северно од реке Грочице, на њеној левој обали, где се осим стамбеног дела налазила и школа и црква. Између и око зграда у том делу било је много башти и винограда. Баште су махом биле на простору изграђеног дела између пута и Дунава, десно од пута идући ка Београду из центра варошице, а виногради на левој, вишој страни која се поступно пење уз Лупоглав. Осим тога на карти је назначена и паробродарска станица.

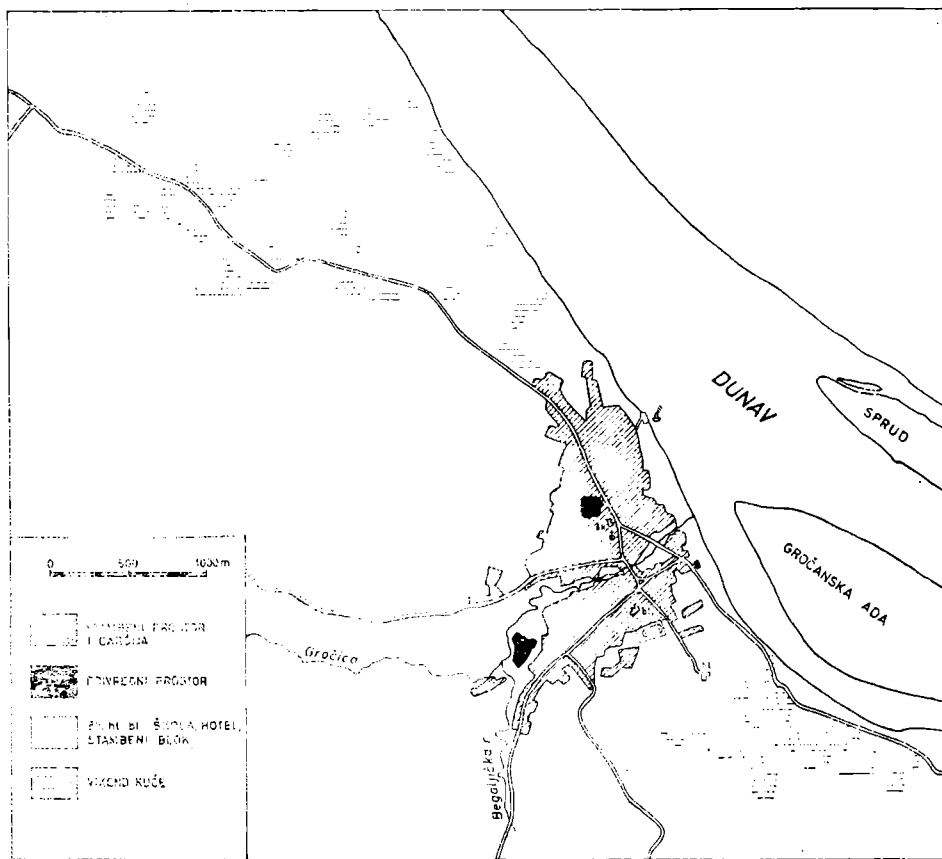
Јужно од Грочице била је главна градска чаршија која се делом ширила и на север према цркви. Осим чаршије овде је био и тада најважнији привредни објекат Гроцке, млин на обали Грочице, јужно од ове реке. У свом јужном делу насеље се развија на простору између реке и Циганског брда и има правац југозапад-североисток, као и ток Грочице, за разлику од северног дела који прати ток Дунава. Источни део овог, јужног дела насеља, на месту где Грочица скреће на североисток, је краћи и представљен једном улицом која се на изласку из насеља рачва према југу, пут за Смедерево, и према северу, ка млину. Део западно од чаршије прати ток Грочице, и, доцније, њене десне притоке Бегаљичке реке и има основни правац југозапад-североисток. И ту је једна главна улица, пут за Бегаљицу, и више попречних или паралелних, споредних. И у овом делу је ткиво града пуно башти у делу непосредно уз или ближе реци Грочици, а делови који се пењу уз Циганско брдо сем башта имају и винограде.

Скица 1. Гроцка 1948. године

Карта истог размера на којој је стање из 1968. године, 20 година касније, показује знатне промене. Прво што пада у очи је да су про сечене неке нове улице. Гако је друм Београд — Смедерево код цркве скенуо на југоисток, ка Дунаву, и тиме ослободио чаршију транзитног саобраћаја. Друго, у садашњем насељу нема више башти и винограда, којих је било и у северном и у јужном делу насеља. Многи празни про стори су испуњени зградама, пресечени новим улицама. Ово је нарочито изразито у северном делу града, западно од пута, где је некадашњи међу-простор од башта и винограда данас испуњен стамбеним зградама. Северно од цркве и школе део тог простора је искоришћен за изградњу фабрике „Дунав“. Осим изграђивања међупростора северни део се незнатно издужио према западу дуж старог пута за Заклопачу.

Нарочито је јако изражено његово издуживање према северу, дуж пута за Београд, и то посебно источно од овог пута где ширење има најчешће стамбени карактер, а мање, западно од пута где су пре две године изграђене и нове хале фабрике „Клуз”. (што на овој карти није назначено). На карти се опажа да је ширење према Дунаву изражено само дуж једне улице, која се да уочити већ 1948. године и која допире до дунавске обале. Непосредна обала није ни сада, као ни пре 40 година, настањена ни изграђена. Ту је простор вашаришта и остаци некадашњег пристаништа.

Скица 2. Гроцка 1968. године

И јужни део Гроцке је доста изграђен. И ту су изграђени нека дашњи делови насеља под баштама и виноградима. Овде се осим приватних зграда изграђују и вишеспратнице општедруштвеног карактера. У јужном делу је изграђена и нова саобраћајница која се од цркве од ваја на исток према млину и одатле наставља према Смедереву уз Дунав. Ово је транзитни саобраћај пребацило из чаршије на источну периферију насеља. Зграде старог млина се у овом делу виде и данас, али је ту подигнут и нови млин на излазу из Гроцке према Смедереву.

На западу јужног дела варошице, непосредно пред ушћем Бегаличке реке у Грочицу, подигнути су погони ПКБ-а. На југу је изграђен и нови здравствени центар, на нижим падинама Циганског брда, а на његовом врху модеран хотел „Виногради”. У овом делу насеље се није издуживало поред пута за Смедерево, јер се ту Циганско брдо спушта готово до дунавске обале. Нешто се издужило уз пут који се од чарши је пење према врху Циганског брда, на коме над градом доминира хотел. Највише се према југу издужило дуж пута за Бегалицу, готово до Бабине јаруге, док се, истовремено, и Бегалица ширила према се веру.

Карте су, према томе, показале колико се територија Гроцке проширила, како се изменила, колико је увећана, мада од 1968. до данас има још доста промена. Карте, међутим, не показују шта је све изграђено, како и због чега. Због близине Београда ово је насеље двојачко привлачно: за стално насељавачње у њему, као и за подизање зграда за повремену боравак. С друге стране ово средиште општине развило је један део терцијарних услужних функција а у њему се развија и нешто индустријских, занатских и других погона, што је такође утицало на изградњу и ширење насеља, јер се подизао специфичан пословни или привредни простор. Најзад, Гроцка је имала раније а и сад има један део пољопривредног становништва. Због тога се на њеној територији подиже и један број привредних и помоћних зграда намењених овој производњи.

У жељи да се анализира шта је и колико у Гроцкој изграђено после другог светског рата прегледана је књига издавања дозвола за градњу на територији општине. Добијени су подаци за период од 1962-1983. што је омогућило да се стекне утисак о томе која је врста градње била за Гроцку као насеље најзначајнија у истом периоду. Утврђено је да је после другог светског рата у Гроцкој дошло до две основне врсте улагања у изградњу варошице: друштвеног и приватног. Друштво је, углавном, улагало у веће тзв. инвестиционе објекте, док су појединци градили привредне, стамбене и викенд зграде. Упоређење ове четири разнолике врсте градње може да покаже и основни правац развоја савремене Гроцке. Треба само напоменути, а што је познато, да је поред ове дозвољене градње доста изграђено и бесправно што је посебно случај код приватне стамбене и викенд изградње.

Подизање привредно-економских зграда

Гроцка је средиште пољопривредне општине, а и сама је имала и има знатан број становника који живе од пољопривреде. По попису 1981. од ове привредне гране живи 17% укупног становништва Гроцке. Иако варошица од II половине 19. века атар Гроцке је био под њивама и виноградима. Воћарство је почело да се развија под утицајем брзог пораста становништва у Београду које је захтевало више воћа, како је то утврдио М. Лутовац (34, 149). Данас Гроцка спада у ову групу катастарских општина које имају највеће површине под воћњацима и виноградима (26, 51). Нормално је стога да се на њеној терито-

рији подижу објекти и у ту сврху. Исто тако занатство, односно мала привреда, је такође развијено у овом општинском средишту те се може очекивати подизање објеката и те врсте.

Прегледањем књига дозвола издатих за градњу у времену од 1962 — 1983., види се да није велики број дозвола издатих у ову сврху, свега 109. Ово је било несумњиво врло мало за период од 22 године, пошто тово јер су ове привредне гране дуго времена биле и најважније гране привреде у општини и насељу. То показује да је изградња у пољопривреди, индивидуалној, и занатству била минимална, мада се може претпоставити да је један број објеката подигнут бесправно. Из табеларног прегледа се види да је највећи број власника који су подизали ове зграде и објекте из Гроцке, 91 од њих 109, и да је највише тих објеката подигнуто у Гроцкој, 102, а по 1 у Заклопачи, Врчину, Винчи и Београду. За 3 није назначено где су изграђени.

Врста ових објеката је веома разнолика и у табели су наведени онако како су у самој књизи назначени. Види се да је највише економских зграда и гаража, затим привредно-економских зграда и воћарско-виноградарских кућица док су истовремено подигнуте само 2 радионице и 1 електромашинска радња, затим само 2 продавнице задружног карактера. Ово показује да су улагања у ове привредне гране, пољопривреду индивидуалног сектора и малу привреду, врло мала и да су у њу улагали, углавном, приватни власници а врло мало задружне организације или општедруштвени сектор.

Годишње је, према књигама, подизано од 1-13 објеката ове врсте а највише, 13, подигнуто је 1975. године. Не може се рећи да је градња и улагање у ове области привреде имала неки равномеран и правилан ток, него је он наизменично растао и опадао зависно од момента не ситуације у овим гранама привреде.

Осим подизања привредно-економских зграда — то су најчешће кошеви, виноградарске куће, знатан је и број гаража, нових или адаптираних, чије је подизање везано за развој моторног саобраћаја у овом крају, слично као и у другим крајевима наше земље. Моторни саобраћај се све више почео да користи за транспорт готових производа и индустријске робе, за лични превоз а и у обради — трактори, комбајни и слично. Због тога је и изражена потреба за објектима за смештај ових возила, гаражама.

Пошто се подаци односе на Гроцку искључиво као насеље, највећи број лица што су подизали ове објекте је из Гроцке, мада их има 18, вероватно власници викенд кућа, који су из других насеља. Осим 13 земљорадника остали власници су разних занимања, као што се види из табеле, али ипак за највећи број власника није назначено занимање. Тако из ове анализе не може да се добије јасна слика која се то лица данас баве пољопривредом, било само њом или уз неко друго занимање. Свега су 3 организације општедруштвеног карактера (винарска задруга, рибокомбинат и народни универзитет) што су подигле по 1 овакав објекат. То показује да је друштво овде врло мало улагало за разлику од других привредних грана где се више инвестирало. Ова врста градње је најмање утицала на повећање градске територије, као и на измену њене унутрашње структуре.

Табела 1 - Подизање приватних привредно-економских објеката у периоду 1962-1983.

Година	Број дозвола	Одакле је власник								Где се гради у					
		Гроцка	Београд	Винча	Болеч	Ритопек	Врчун	Вршац	М. М. Луг	Гроцкој	Заклопачи	Врчуну	Вичици	Београду	Непознато
1	2	3								4					
1962.	10	10	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—
1964.	7	5	2	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—
1965.	6	5	—	1	1	1	—	—	—	6	—	—	—	—	2
1966/67.	6	6	—	—	—	—	—	—	—	5	1	—	—	—	—
1968.	5	5	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—
1969.	5	1	2	—	—	—	—	1	1	4	—	1	—	—	—
1970.	5	5	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—
1971.	5	4	1	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	1	—
1972.	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
1973.	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
1974.	7	6	1	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—
1975.	13	12	1	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—
1976.	6	4	2	—	—	—	—	—	—	5	—	—	1	—	—
1977.	5	5	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—
1978.	3	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—
1979.	4	4	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	1
1980.	5	3	1	—	—	—	—	—	1	5	—	—	—	—	—
1981.	4	3	1	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—
1982.	8	8	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—
1983.	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Укупно	109	91	12	1	1	1	1	1	1	102	1	1	1	1	3

Табела 1 - Подизање приватних привредно-економских објеката у периоду 1962-1983.

Ш т а с е п о д и ж е																	
Привредне зграде	Привред. економ. зграде	Гараже	Помоћне зграде и грађевинске зграде	Привред. економ. и гараже	Пословне зграде	Послов. привредни објекат	Пољоприв. зграде	Винарска задруга	Виноград.	Воћарска кућа	Воћарска занатска кућа	Ограда	Занатска радионица	Продав. рибс и др. Адаит еск.	и посл. згр. Приврем. згр. и обј. Реконстр. крова	Није назначено	
5																	
—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
—	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	3	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	3	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	1	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	
—	2	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	
—	—	2	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	2	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	
—	2	4	—	1	—	—	—	—	1	1	2	1	—	1	—	—	
—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	
—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	4	—	
—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	
—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3	43	15	9	2	1	3	3	1	5	1	2	3	2	4	9	1	2

Табела 1 - Подизање приватних привредно-економских објеката у периоду 1962-1983.

Геометар	Земљорад.	Домаћица	З а н и м а њ е						Непознато	Трговац	Радник	Пензионер	Машински техничар
			Винарска за друга	Народни универзит.	Риба комбинат	Берберин	Службеник	в л а с н и к а					
1	6	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	
—	—	1	1	—	—	—	—	3	—	—	—	—	
—	—	—	—	1	—	—	—	4	—	—	—	—	
—	1	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	1	12	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	
—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	
—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	
—	4	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	1	
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
1	12	2	1	1	1	2	1	82	1	3	1	1	

Подизање инвестиционих објеката

Подизање већих објеката тзв. инвестиционих вршио је, углавном, општедруштвени сектор. Друштво је, као што се види, улагало у индустрију, енергетику, трговинске објекте, али и у објекте здравства, културе и образовања, односно објекте друштвеног стандарда. У периоду од 1962-1983. у Гроцкој су издате дозволе за 101 објекат ове врсте што чини 1/5 укупно подигнутих инвестиционих објеката на територији општине, на којој је укупно издато 502 дозволе ове врсте. Иницирало се у нове објекте, али се такође вршила и адаптација и реконструкција постојећих или дотрајалих објеката. Како је градња нових објеката трајала често дуже времена, понеки се објекти јављају у списку више пута, а често је до продужавања дошло и због измена у плану градње.

Интересантно је да је први инвестициони објекат подигнут у Гроцкој, према књизи издавања дозвола за градњу, угоститељски објекат хотел „Виногради“ на Циганском брду, који је подигао хотел „Метропол“ из Београда. Овај хотел који доминира Гроцком је подигнут у циљу развоја туризма у варошици. У ову грану привреде уложило је и угоститељско предузеће „Стари Беран“ које је овде подигло свој објекат 7 година касније 1969. г.

Док је угоститељство, како из прегледа излази, подигло само 2 објекта, много су већа била улагања у индустрију. Међу првима, 1964. године, започео је улагања комбинат трикотаже „Дунав” који те године почиње изградњу 2 објекта. Његове се инвестиције настављају и 1966., затим 1967., па 1968. и 1969. године. Поново овај комбинат инвестира 1976., када подиже магацин чија се градња наставља и у 1977. г. У Грочанским новинама је забележено да је изградња ове фабрике почела 1962. а довршена 1971., када је доградњом нове хале овде модернизована производња (22, в, 1 и 22 б, 6).

Други значајан инвеститор у индустрију, а истовремено и у пољопривреду, био је Пољопривредно индустријски комбинат „Гроцка”, данас у саставу Пољопривредно индустријског комбината „Београд”. Према књизи дозвола почетак изградње нових објеката у овом комбинату датира из 1965. године, када истовремено подижу 3 објекта (не види се каква). Нови објекти, или можда проширење ранијих, добијају дозволе за градњу 1966., па 1967 (2 објекта). Може се претпоставити да је то била изградња хладњаче и др. објеката. Пратећи објекти уз хладњачу и управна зграда граде се 1977., 1980. се гради нова производна хала а 1982. се врши адаптација хале. Ово је уједно и највећи инвеститор у пољопривредну производњу опшtedруштвеног карактера.

Трећа организација која је инвестирала у индустрију је предузеће за производњу кишобрана. Њихове инвестиције почињу 1966. године. Ова фабрика, чији је пуни назив Фабрика свилених производа „Стеван Дукић”, Земун фабрика кишобрана, имала је 1973. г 98 радника (22 г, 5). Од 1. јануара 1980. године ова се фабрика интегрисала са индустријом „Клуз”, те је у мају 1980. почела изградња нове фабрике падобрана и конфекције на површини од 2,5 ха, и то на улазу у Гроцку из правца Београда. Та фабрика је почела да ради 1984. године, (22 д, 7 и 22 б, 9).

Најзад, четврти инвеститор у индустрију је Млинско-пекарска индустрија, ООУР „Црвена Звезда” у Гроцкој, која почиње градњу у 1975.

Адаптацијом старих објеката, њиховом доградњом као и изградњом нових индустријских погона Гроцка је добила не само нове делове територије него је и изменила лик предатне паланке. У паланци је постојала трговачко-занатска чаршија, о чијем је простирању већ било речи, а од индустријских објеката два млина, која су и данас у Гроцкој и у којима је 1974. радило 70 радника (22 е, 5).

И трговинско-занатска чаршија, заостала из предатног периода, претрпела је извесне промене мада је она заштићена законом као културни споменик. У трговини је дошло до улагања, јер је она била једна од развијенијих грана привреде у Гроцкој. Стара мрежа трговачких објеката, дотрајала и неадекватна савременом развоју трговине морала је да буде постепено модернизована па и измењена. И у Гроцкој тако долази до градње трговинских објеката савременог типа, мада нешто касније. Близина Београда је и ту учинила своје пошто је омогућавала становништву квалитетније снабдевање у Београду. Трговинско предузеће „Шумадија” које је настало 15. априла 1946. као

Срески државни магацин, интегрисало се 1973. са трговинским предузећем „Звездара“ из Београда и послује као њихов ООУР. Тако се у књизи јављају ова два предузећа као главни инвеститори у трговини. „Шумадија“ је у Гроцкој подигла 3 нове продавнице: супермаркет од 600 м², продавницу на пијаци од 120 м² и једну продавницу на улазу у Гроцку од 80 м². (22 ж, 10). Ово предузеће, које је у почетку користило а користи и данас делом локале и магацинс некадашњих грочанских трговаца, почиње да инвестира у изградњу трговинске мреже 1966. године, а затим се то наставља 1967., 1968. (2 објекта), и 1970. (2 објекта). Трговинско предузеће „Звездара“ је 1974. године изградило самоуслугу у Гроцкој и 2 мања трговинска објекта. Пољопривредно-индустријски комбинат Београд је крајем маја 1975. започео изградњу самоуслуге у Гроцкој од 300 м² (22 з, 3). Осим ових предузећа у трговинску мрежу Гроцке инвестирало је и предузеће „Кооператива експорт-импорт“ из Београда које, у улици „7. јули“ у Гроцкој, подиже инвестициони објекат 1962. и продавницу 1973. године. Све ово није изменило величину и положај чаршије, али је допринело да савремена трговинска мрежа буде модернија и погоднија за данашњи начин трговања и снабдевања становништва.

Савремена електрификација насеља, привреде а и опремање домаћинства савременим електричним уређајима и апаратима који се користе за загревање а и за обављање других значајних кућних послова (прање, чишћење и сл.), учинили су да и Електродистрибуција постане један од веома значајних инвеститора у Гроцкој. Она је овде градила трафостанице и нову разводну мрежу, јер је стара, која је коришћена углавном само за осветљавање, била недовољно јака да преузме и загревање просторија, коришћење савремених апарата, као и да служи за погон новој индустрији Гроцке. Тако се у књизи евиденције издатих дозвола Електродистрибуција помиње 1964., 1965., 1967., (2 објекта), 1968., 1973., (2 објекта), 1976., 1978., 1981. (2 објекта) и 1982. (2 објекта).

Различите објекте су подизале и друге радне организације. Земљорадничка задруга Гроцка, која се касније интегрисала са ПКБ-ом, градила је 2 објекта 1964. године. Комунално привредно предузеће подиже инвестиционе објекте 1964., 1970. и 1974¹⁾. Иако се из књиге не види који су то објекти може се претпоставити да су то објекти друштвеног стандарда. У изградњи Гроцке су учествовале и банке. Југословенска инвест банка улаже у објекте у 1964. и 1965., када подиже стуб трафостанице, затим 1970. али се не види да ли за пословне или стамбене објекте. И Београдска удружена банка инвестира 1967., вероватно у градњу или адаптацију пословног простора, а 1976. врши реконструкцију.

1) Комунално-стамбено предузеће је инвестирало у реконструкцију више улица у граду, у изградњу водовода у Гроцкој која је почела у јуну месецу 1974. године, у регулацију реке Грочице од ушћа њених притока Бегаљичког и Гавранског потока до уливања Грочице у Дунав. У ово је инвестирала и Дирекција за регулацију 1975. године, (22 и 22 з, 3).

Осим грочанских и београдских предузећа овде су мање инвестирале и неке друге радне организације. Тако се као инвеститор јавља Индустијско предузеће „14 октобар“ из Обреновца које 1970. подиже инвестициони објекат у Гроцкој а 1971. стамбену зграду. Предузеће „Комграт“, Београд, фабрика опекарских производа Обреновац овде гради самоуслугу. Инвеститор је и грађевинско предузеће „Југово“ из Смедерева које овде инвестира 1976. године. НИПРО „Борба“ из Београда врши у Гроцкој изградњу и постављање кноскоа. Најзад, и Град ска посластичарница инвестира у свој објекат 1970. године.

Као општинско средиште Гроцка добија неке нове функције а развија и неке које је имала али нису биле тако изражене. Због тога долази и до инвестиција различите врсте које су имале за циљ да подигну општедруштвени стандард грађана овог насеља, а и целе општине, на један виши ниво. Као инвеститори овде учествују већином непривредне установе и организације. Осим тога, како су се поједина предузећа друштвеног карактера мењала услед интеграција а често и нестајала у оквиру већих предузећа, помињу се данас као инвеститори иако више не постоје. Истовремено долази и до настанка нових привредних и непривредних организација које такође врше инвестирање.

Остале инвестиције забележене у књизи односе се махом на тзв. непривредне инвестиције. Ту улажу разне установе и институције јавног, управног и општедруштвеног карактера. Тако Скупштина општине Гроцка први пут инвестира 1964. г. и поново 1978. Први пут вероватно врши реконструкцију општинске зграде а други пут уводи централно грејање. Осим ње и месна заједница је врло чест инвеститор. Године 1967. инвестира у два објекта, потом 1968., 1974. у реконструкцију улица, 1981. у изградњу моста преко Грочице—односно у објекте инфраструктуре.

Развој поштанског, посебно телефонског и телеграфског саобраћаја утиче да организација поштанског саобраћаја у више махова инвестира у своје објекте. Први пут то чине 1967., затим 1968. и 1969., вероватно за изградњу ТТ линија а од 1976. се планира и приступа изградњи нове поштанске зграде која је већ завршена.

Фонд за здравствену заштиту инвестира у здравствене објекте 1969. године, а дом здравља у адаптацију, а 1976. у изградњу новог дома здравља у Гроцкој. Секретаријат унутрашњих послова инвестира у своје објекте 1968. и 1974. када гради станицу милиције. У изградњу објеката потребних за рад инвестира 1975. градска геодетска управа, а исто то ради центар за социјални рад који инвестира 1975.

Предузеће „Београд—пут“ је 1977. године инвестирало у изградњу семафора у Гроцкој. Инвестиције је вршило и удружење риболоваца у Гроцкој, као и Рибарско удружење „Грочица“ у изградњу чуварица 1977. године.

Значајне су инвестиције у стамбену изградњу. Овде се као инвеститори јављају Стамбена задруга „Архитект“ 1969., СУП Београда који диже стамбену зграду у Гроцкој 1976. и, најзад, СИЗ становања инвестира у стамбене зграде 1980—1982. године, 1981. врши припремне радове за градњу а 1982. опет гради станове.

Развој културно образовне функције Гроцке такође има за последицу изградњу неких објеката у Гроцкој. Међу првима гради се школа за кв раднике у Гроцкој 1968. године, јер је Гроцка као општински центар сем основног настојала да развије и школе средњег образовања. ОШ „Вучко Милићевић” инвестира у Гроцкој 1968. и 1983. године а Београдска заједница образовања инвестира у изградњу нове школе од 1975-1982. године. Народни универзитет је 1970. године инвестирао у своје просторије а 1974. године Дом културе „Милентије Стојановић”.

Пошто је стара чаршија Гроцке под заштитом државе, односно Завода за заштиту културних вредности, због изузетно вредних грађевинских кућа старе српске архитектуре и овај Завод улаже у конзервацију тих старих зграда 1970. и 1973. године, мада је доста тих вредних и ретких зграда изложено зубу времена и пропадању.

Овај преглед показује да је највише инвестирано у индустрију и, кроз пољопривредно-индустријски комбинат, у пољопривреду, јер су то данас и најважније привредне гране у Гроцкој. Све већа електрификација привреде, а и домаћинства, утицала је и на знатно инвестирање у ову грану развоја. Ово се да закључити по броју објеката а податак о уложеној суми би то и потврдио.

Инвестирање у веће стамбене зграде почиње тек 70-тих година због тога што је изградња индустрије и развој неких других делатности утицао на повећани прилив радништва и тако наметнуо потребу за изградњом таквих објеката.

Већина улагања потиче од београдских и грочанских предузећа. Са стране је било врло мало организација, и то махом грађевинских (Комград, Југово). Значај Гроцке као општинског средишта и јачи развој неких њених услужних и друштвених функција утицао је на изградњу неких зграда потребних за рад тих институција (дом здравља, пошта, дом друштвених организација, школа и др). Међутим, туризам, привредна грана на чијем се развоју инсистира, није много ни изградио ни учинио за туристички развој Гроцке. Сем хотела „Виногради”, који доминира Гроцком, објекта Градске посластичарнице и угоститељског објекта предузећа „Стари Берам” у ову се грану досад најмање улагало.

Подизање стамбених зграда

Двапут већи број становника 1981. него 1948. године утицао је на изградњу стамбених зграда у Гроцкој. Варошица са нешто мање од 3000 становника није могла да прими сва та досељена или прирођена лица. Због тога је у Гроцкој дошло до знатне стамбене изградње, али и до адаптације, доградње и реконструкције старих стамбених објеката. Од 1962-1983. године у Гроцкој је издато укупно 787 дозвола за стамбену изградњу приватним лицима. Овај број ипак не показује истовремено и број новоподигнутих стамбених зграда, јер је знатан број дозвола издаван за адаптирање, дограђивање и реконструкцију постојећих старих зграда. Већ добијена дозвола за градњу често је мењана, тако да се једна зграда могла у попису појавити и више пута. Велики

број кућа заштићених као културне вредности утицао је такође на одржавање неких старих зграда које би у другој ситуацији већ биле замењене новим. Тако је укупно новоподигнутих зграда у периоду до 1962-1983. било 607, 4 су дозволе издате за адаптацију и подизање гаража, 5 за ограде а 132 дозволе се односе на доградњу, адаптацију и реконструкцију већ постојећих кућа. Измене у плану градње одобрене су у 39 зграда, тако да се оне јављају двапут у пописаним дозволама. Број од 607 зграда подигнут у Гроцкој је знатан, што се види и по територијалном ширењу варошице који је очигледан на картама насеља из 1948. и 1968. год. (скице 1 и 2).

Свих 787 дозвола издате су за градњу у Гроцкој. За 751 је назначено да се гради у Гроцкој, за 34 није назначено да се гради у Гроцкој али се може претпоставити, а само за две је назначено да се граде у Заклопачи и Камендолу. То показује да је 785 зграда изграђено или дограђено и преуређено у самој варошици.

Вршена је и анализа порекла власника ових зграда. Показало се да 648 власника потиче из Гроцке. Треба напоменути да су све доградње, адаптације и реконструкције одобрене становницима из Гроцке, што говори да су Гроцани подigli нешто мање од 648 зграда. Знатан број власника је пореклом из Београда, 69, из Новог Београда 7, и по 1 из Земунa, Добановаца, Борче и Жаркова. Тако је са територије Београда, његовог ужег подручја, било укупно 80 власника. Потом следе насеља са територије општине Гроцка. Са ове територије издато је 6 дозвола за власнике из Заклопаче, 5 из Винче, 2 из Брестовика, 6 из Врчина, 5 из Бегалице, 2 из Болеча, 1 из Дражња, 1 из Пудараци, 3 из Ритопека, 3 из Калуђерице и 2 из Умчара, што чини укупно 34 дозволе. Ово говори да се из околине Гроцке не досељавају много у општински центар, поготово из ових села која су ближа Београду. Остали досељеници који су добили дозволе за градњу потичу углавном из разних делова Србије. По једна дозвола дата је досељеницима из Крагујевца, Горње и Мале Стопање и Алексинца, односно укупно 4. Слично је и са досељеницима из Аутопомне покрајине Војводине: њих има по 2 из Вршца и Панчева и по 1 из Куле и Иванова (код Панчева), што је укупно 6. Свега 3 лица са Косова су добила дозволу за изградњу и то по 1 из Косовске Витине, Пећи и Приштинe. Исто толико лица, 3, потиче из Босне и Херцеговине, и то 2 из Требиња и 1 из Сарајева. Најзад, за 7 власника није назначено одакле су. Иако није у питању велики број лица ово анализирање је ипак потврдило да је Гроцка најпривлачнија за становнике Београда, који се из разних разлога — порекла, недостатка стана, службе, пензије и сл. — одлучују за напуштање Београда и долазак у ову малу, лепу варошицу, недалеко од Београда и добро са њим повезану.

Као што се види Гроцка је мање привлачна за становнике из села своје општине поготово она ближа Београду (Калуђерице, Лештане Болеч и др.) У та села се у последње време насељава много више људи него у Гроцку и то из јужнијих делова Србије, поготово са Косова. Иако ни Гроцку није заобишло досељавање са Косова изазвано познатом политичком ситуацијом, тих досељеника има много више у селима надомак Београда. Треба ипак имати у виду чињеницу да се ови

подаци односе само на досељенике који су добили дозволе за изградњу стамбених зграда у Гроцкој, а да је број досељених лица која станују под кирију или у стамбеним зградама друштвеног власништва вероватно већи.

Подаци о издатим дозволама за изградњу станова показали су порекло власника али делом и њихово занимање. Од 787 издатих дозвола за 585 власника није назначено занимање тако да се зна занимање само 202 власника. Међутим, како су у две зграде била по два власника познато је занимање 204 лица, власника 202 зграде. Највише је радника 50, затим земљорадника 20, па пензионера 15 и службеника 12. Свих осталих занимања има далеко мање. Домаћица је било 8, возача 7, по 5 професора и радника у иностранству, по 4 економисте, аутомеханичара и милиционера, по 3 бравара, зидара, студента, техничара, угоститеља и угоститељских радника, по 2 машинска техничара, аутопревозника, грађевинска техничара, трговца, чувара, машинска инжењера и машинбравара. Највећи број занимања био је заступљен са по 1 власником, укупно 37, а то су били: железнички службеник, сајдија, водоинсталатер, доктор, саветник, административни радник, магационер, инструктор-радник, књижничар, металостругар, наставник, виши санитарски техничар, електроинжењер, чистачица, социјални радник, инжењер пољопривреде, инжењер бродарства, вкв монтер, лекар, официр, трговачки радник, пекар, правник, ученик, архитекта, геометар, виши техничар, инжењер, кујунџија, металург, пензионисани дипломата, пољопривредник, фармацеут, медицинска сестра, занатлија, електротехничар и електромеханичар. Ова анализа је показала веома разноврсну социјалну слику ове варошице, јер су то махом људи који су обављали извесне функције и дужности у делатностима потребним варошници-општинском средишту, као и један број пензионера. Они су изградили знатан број нових зграда, али је вршена и реконструкција, адаптација и доградња већ постојећих. Нове зграде се, углавном, налазе на прилазним путевима Гроцкој, у новим градским деловима-пут према Београду, ка Бегалици-а знатно мање у старом варошком језгру, у коме је знатан део старих зграда заштићен као споменици културе.

Подизање викенд зграда

Осим ширења Гроцке као централног варошког насеља треба указати на један посебан вид ширења овог насеља - изградњу викенд кућа. О томе је М. Лутовац написао: „У новије време у виноградима се појављују и нови облици насеља. То су викенд куће. Највише је таквих зграда у околини Гроцке на странама Дунава и падинама Циганског брда” (34, 158). Градња викенд кућа почиње, према томе, и пре овог периода. Међутим, како до 1962. године нису биле потребне дозволе за градњу, јер није било урбанистичког плана, о тој градњи се не може ништа прецизније рећи. И овде се због тога узима за пример период 1962-1983., као и код стамбене приватне градње и приватне градње привредних зграда.

Падине окренуте Дунаву, виногорје, близина Београда, асфалтирање и модернизација путева и добро организован саобраћај, привукле су један број лица, посебно Београђана, да у околини Гроцке и по околним селима подигну своје куће за одмор, викенд куће. Тако се на карти из 1968. године залажа велика изградња ових кућа јужно од Гроцке на падинама Циганског брда, западно од пута Београд-Смедерево готово до потока Дубочај, па и на другим деловима. Ова изградња је издвојена од варошице али ипак чини њен интегрални део.

Изградња викенд кућа видљива је и на простору северно од Гроцке, идући Београду. Овде је градња тих кућа за одмор на простору између пута ка Београду и Дунава, на потесима Баир (Чаир), Царева Глава, али их има и са обе стране пута на простору Завојице. Овај вид изградње јавља се још у неким насељима општине, али је нарочито карактеристичан за Гроцку. Стога је одлучено да се на атару варошице ови објекти могу градити у катастарским општинама Брестовик и Гроцка у следећим рејонима: Циганско Брдо, Рујиште, Володер, Селдарац, Дубочај, Плавинци, Завојице и Провалије. У насељу Заклопача у рејонима Завојице, Липовица, Ливадице, Пандурице, Провалије, Плавинци и Плавиначки поток, а затим у катастарским општинама Врчин, Камендо и Пударци (22 ј, 4). Викенд насеље у Врчину, испод Авале назива се „Симонида“ и ту има кућа песника, политичара и музичара (22 к, 7). На поменутих потесима подигнут је највећи број викендица, али њих има и изван тих потеса. Са гледишта развоја излетничког туризма који је предвиђен и планиран за цело грочанско подунавље, градња викенд кућа не би требало да захвата обалски појас Дунава до 200 метара, као ни најповољније локације и највиша узвишења предвиђена за објекте општег значаја а то су Пандурице, Царева Глава, Циганско брдо, Висока раван и др. (25, 177 и 185).

У периоду од 1962-1983. године закључно, према издатим дозволама општинског урбанистичког одељења, подигнуто је у општини Гроцка 2726 кућа за одмор или викенд кућа, и то највише у Гроцкој 1113 (40,829%), Врчину 791 (29,0168%), Заклопачи 354 (12,986%), Брестовику 323 (11,848%), Ритопеку 55 (2,017%), Камендолу 23 (0,843%), Пударцима 17 (0,6236%), Калуђерици 6 (0,220%), Умчарима 5 (0,1834%) и Болечу 1 (0,0366%). За 38 (1,3939%) се не зна где су подигнуте. Овај број не обухвата све подигнуте викенд куће на овој територији, јер је доста ових зграда подигнуто бесправно, тако ова анализа представља само илустрацију тог стања.

Анализа је показала да је скоро половина изграђених викенд кућа са одобреном дозволом подигнута у Гроцкој, и то на раније поменутих парцелама. Скоро једна трећина подигнута је у Врчину, а приближно исти број у Заклопачи и Брестовику. За исто то време у Ритопеку је подигнуто свега близу 3%, а мање од 1% у Камендолу, Пударцима, Калуђерици и Умчарима. Викендице су према томе подизане само у неколико насеља општине Гроцка махом у удаљенијим од Београда и ближим Дунаву или путу Београд-Ниш. Ритопек је због клижења земљишта врло брзо престао да буде атрактиван а Калуђе-

Док је изградња сведена углавном само на неколико насеља у општини Гроцка, број насеља из којих потичу власници викендица далеко је већи. Највећи број власника је ипак из Београда, 2187, што чини 80,227% од укупног броја (2726). Ако се овом броју дода 215 власника из Новог Београда (7,887%), 73 из Земунa (2,677%), то укупно чини 2475 власника из Београда или 90,7923%. И један део грађана Гроцке подиже викенд зграде. Њих је укупно 57 (2,0909%), а из Врчина 33 (1,2105%). Од 10-20 власника било је из Брестовика 10 (0,3668%), Раковице 11 (0,4035%), Панчева 15 (0,5502%) и Заклопаче 20 (0,7367%). Од 5-9 власника било је: из Жаркова 5 (0,1834%), Новог Сада, Крњаче и Смедерева по 6 (0,2201%). За 8 власника (0,2934%) се не зна порекло. По 4 власника (0,1467%) су из Кумодража и Батајнице, по 3 (0,11005%) су из Белог Потока и Ритопека а по 2 (0,0735%) су из Нове Пазове, Пожаревца, Приштине, Сремчице, Великог Мокрог Луга, Кнежевца и Трстеника. Чак из 46 насеља из других крајева Србије потиче по 1 власник.¹⁾

Са ужег подручја Београда, односно из градских општина, потиче 2522 лица или 92,5165% свих власника, са ширег подручја Београда да је 129 власника или 4,7322% што значи да је са подручја Београда укупно 2651 лице или 97,2487% свих власника а свега 75 (2,7512%) власника потиче из осталих подручја Србије и Југославије. То показује да је Гроцка подручје за изградњу викендица становника Београда, и то углавном становника градских општина (Београд, Нови Београд, Земун) а само понеко је из сеоских насеља која припадају градским општинама. То су на пример Раковица, Крњача, Жарково, Железник, Батајница, Сремчица, Кнежевац, Велики Мокри Луг и друга (Борча, Јајинци, Сурчин, Пиносава, Добановци, Миријево, Умка, Сланци). У овим насељима, у којима је већина кућа са баштама, мања је потреба за подизањем викенд кућа.

За свих 2726 власника није назначено занимање него тек за 1/4 односно за 711 власника. У ранијим годинама од 1962-1980. назначено је занимање само за 23 власника а од 1980-1983. за осталих 688 али и тих година недостају подаци о занимању 73 лица. Тако се укупно зна занимање само 638 власника и то 23 до 1980. и 615 од 1980-1983. Утврђено је да од тих 638 лица највише је власника по занимању службеник 181 (28,369%), Потом следе пензионери 69 (10,815%), радници 58 (9,09%), домаћице 39 (6,112%) па лекари 22 (3,448%). Број власника осталих занимања не прелази 20. Први су инжењери 19 (2,978%), па економисти 17 (2,664%), по 16 (2,507%) има официра и студентата а по 10 (1,567%) су грађевински техничари и правници. Са мање од 10 власника заступљени су представници свих осталих занимања. Тако је по

1) Забележен је по 1 власник куће из Банатског Великог Села, Банатског Карађорђевог, Борче, Бора, Варварина, Влајковца, Винче, Данилограда, До бановаца, Железника, Јајинаца, Карловца, Качарева, Каштел Старог, Кикинде, Кладова, Књажевца, Крагујевца, кружног пута, Куле, Лесковца, Љубљане, Малог Зворника, Миријева, Младеновца, Ниша, Обреновца, Параћина, Пећи, Пиносава, Пирота, Прешева, Призрена, Пудараца, Раље, Раче Крагујевачке, Сарајева, Сланаца, Стројинца код Калне, Сурчина, Тетова, Темерина, Умке, Факетића, Титове Ми тровице и Ђинковаца

9 (1,41⁰⁰%) било архитската, ученика и професора. Инжењери грађевински и машински заступљени су са по 7 (1,097⁰⁰%), електроинжењера, трговаца, бравара и металостругара било је по 5 (0,783⁰⁰%), Механичара, машинских техничара, фризера, новинара, возача и аутомеханичара по 4 особе (0,626⁰⁰%), електричара, наставника, аутолимара, техничара, деце и медицинских сестара било је по 3 (0,470⁰⁰%). По 2 (0,313⁰⁰%) власника су били столари, куварице, електромеханичари, грађевинске пословође, угоститељи, стоматолози, комерцијалисти, електромеханичари, таксисти, пилоти и сликари. Од свих осталих занимања био је само по 1 власник или 0,156⁰⁰% свих власника.*

Слика социјалне структуре тих људи много је јаснија и више говори ако се поједина занимања групишу у гране привреде којима припадају. Тако ако се службеници узму заједно са онима који раде у администрацији онда је у тој струци укупно 184 лица или 28,840⁰⁰% свих власника. Следе пензионери са већ поменутих 69 лица (10,815⁰⁰%), затим грађевинско-техничка струка са 68 (10,658⁰⁰%) у коју долазе инжењери, машински, електро и грађевински, као и техничари истих струка. Радника је укупно 59 (9,247⁰⁰%) домаћица са 39 (6,112⁰⁰%), разних занатлија 38 (5,956⁰⁰%), лекара и других здравствених радника укупно 29 (4,549⁰⁰%) деце, ученика и студената 28 (4,388⁰⁰%), лица запослених у економској струци 23 (3,605⁰⁰%), у просветно-образовној струци 17 (2,664⁰⁰%) — овде су обухваћени наставници од основне школе до универзитета. Лица правне струке је 11 (1,724⁰⁰%), 10, (1,567⁰⁰%) лица је из саобраћаја авио, друмског и железничког, 7 (1,097⁰⁰%) из трговине, а из јавно-управне службе (почев од новинара) и из угоститељства по 6 (0,940⁰⁰%). По 4 (0,626⁰⁰%) власника је било по занимању уметник или лице физичко-хемијске струке, из поштанске-струке 3 (0,470⁰⁰%), по 2 (0,313⁰⁰%) из научне струке и струке физичких радника и, најзад, 4 (0,626⁰⁰%) разних стручњака са високом или вишом спремом (геодета, геолог, геометар и дипломирани ВСС).

Анализа је показала да је социјална структура власника викендица веома разнолика. Ово је утолико уочљивије што се највећи број уписаних занимања крије иза општих категорија занимања, као што је службеник или пензионер, у оквиру којих могу да буду лица разних струка. Знатан број исказаних домаћица, као и деце, ученика и студената, такође не показује јасно социјалну структуру власника ових кућа за одмор. Стога се може закључити да је структура власника по занимању веома разнолика и не истиче поједине социјалне кате

* Они су веома разнородних занимања: угоститељски радник, радник ПТТ инжењер биохемије, месар, кондуктер, фотограф, чиновник, агроном, начелник СУП-а, механичар, телсграфиста, психолог, земљорадник, амбасадор, инжењер организације рада, геометар, ТТ monter, лекар, економски техничар, војни службеник, лаборант, програмер, референт продаје, технички службеник, политиколог, послас тичар, спремачица, професор немачког, генерал ЈНА, радник електродистрибуције, воћар, здравствени радник, инжењер пољопривреде, кафе куварица, дефектолог, ма гистар економских наука, молер-фарбар, тржишни инспектор, фармацеут, лабораторијски техничар, шумски техничар, судија, дипломирани физикохемијичар, радио-механичар, геодета, дипломирани ВСС, изолатор-лимар, лојач, геолог, ветеринар, преводилац, трговачки пословођа, позоришни редитељ, научни радник, глумац, ињ-жењер саобраћаја и учитељ тј. укупно 56 разних занимања.

горије које би предњачиле. Подаци би свакако били далеко поузданији за закључивање да су уписани подаци о занимању свих 2726 власника којима су издате дозволе за градњу викендица. Овај број од 638 лица чија су занимања назначена указује на велику разноврсност у занимањима и само илуструје постојеће стање. Близина Београда, атрактивност овог виноградарско-воћарског подручја и Гроцке, као и Дунав, учинили су да ова врста градње постане најзначајнија за Гроцку и највише увећа и измени њену територију.

Завршна разматрања

Гроцка, паланка од 16. века а варошица од друге половине 19. века, развија се као мало управно средиште и трговачко-занатска чаршија у залеђу Београда па су са тим усклађени и њен територијални раст и промене. Анализа раста Гроцке после другог светског рата показала је следеће. Прво, што се и са карте да уочити — Гроцка је од 1948. до 1968. нарасла како бројно тако и територијално. Још уочљивије повећање би било на карти из 1948. која недостаје. У односу на 1948. Гроцка је 1981. године била двапут већа по броју становника. Иако није истовремено и територијално толико нарасла ипак је ширење територије овог насеља знатно. Године 1971. било је у Гроцкој 1885 станова и настањених просторија, од чега настањено 1765. Године 1981. је скоро 60% више првих, односно 3157 станова и настањених просторија или 59,708% више него 1971., а од тога је за стално становање било 1844. (23 и 24). Треба рећи да стамбена изградња није једини начин изградње градске територије тако да је ово повећање још више изражено.

Као што се са карата види дошло је до увећања варошице дуж најважнијих путних праваца, посебно дуж пута према Београду, затим пута према Бегељци, а сасвим незнатно дуж пута према Смедереву, јер то не дозвољава узани обалски појас. Насеље се знатно изменило и својој унутрашњој структури на шта указује неколико елмената. Просецање новог пута за Смедерево који иде изван централне чаршије је један од њих. Друго, у варошици се ствара знатно шири привредни појас намењен индустријској производњи Гроцке, док је пре рата био само млин. Треће, изграђени су неки објекти услужног карактера везани за развој нових функција варошице — нови дом здравља, дом друштвених организација, нова школа и слично, као и објекти намењени старим функцијама насеља чији се значај проширио — нова пошта. Четврто, измењен је и спољни изглед стамбеног дела градске територије. Осим кућа са баштама које су и сада у већини, али са далеко мањим баштама, данас има и стамбених зграда са 3-4 спрата, које нису тако бројне и новијег су датума. Тиме што је стара чаршија заштићена као културни споменик, а посебно неке зграде типичне старе српске архитектуре 19. века, варошица је више изменила свој лик у новијим, после овог рата, изграђеним, деловима. Тако је дуж пута према Београду, где готово да и нема старих зграда, као и дуж пута за Бегељцу, мада се и у самој чаршији налазе и неки

нови објекти (пошта, дом друштвених организација, самоуслуге и др.). Некадашња Гроцка састављена од трговинско-занатске чаршије и стамбених кућа опкољених баштама и виноградима, данас је свој изглед изменила у новим стамбеним деловима, око чијих кућа има башта али далеко мањих. Некадашњи празни простори испуњени су стамбеним зградама и привредним објектима, а само је чаршија, мада не у целини, сачувала стари изглед. Промењена је намена зграда у чаршији. Она је раније имала готово искључиво трговинско-занатски карактер, а данас се те зграде користе за пословни простор предузећа, за разне друге функције варошице и за трговински и занатски простор. Осим измене уже градске територије насеље је добило и нове делове сасвим посебне намене — то су рејони где су изграђене викендице. Ови делови се не везују директно за варошицу али се настављају северно и јужно од насеља: северно, рејони викендица су са обе стране пута Београд-Смедерево, а у јужном делу на падинама Циганског брда.

Територијално ширење и раст Гроцке може се у послератном периоду рашчланити на две основне категорије по власништву — друштвено улагање и приватно и на четири различите врсте градње: а) Изградњу инвестиционих објеката, у коју је улагало друштво, и која представља и највећа материјална улагања од 1962-1983. године. Овде спадају објекти индустрије, трговине, саобраћаја и других привредних грана заступљених у Гроцкој, затим објекти електрификације која свуда прати индустријализацију у нашој земљи па и овде. Ту су, затим, објекти потребни за разне градске функције, старе али проширеног значаја као и новообразоване (образовање, здравство, култура и др). Најзад, ту долази и стамбена изградња зграда у друштвеном власништву. Ова градња је највише проширила и изменила градску територију. б) Стамбена изградња, укупно 787 објеката, захватила је целу територију Гроцке, посебно у новим деловима на градским прилазима. Иако бројнија по објектима ова врста приватне градње је утрошила мање средстава од прве, где су поред грађевинских улагања вршена улагања и у основна средства за рад. в) Посебно су малобројна улагања у тзв. привредно-економске објекте индивидуалних пољопривредних произвођача и представника занатства и угоститељства приватног карактера. Ово се могло очекивати, јер је развој Гроцке пратило и опадање пољопривредног становништва — 1971. 30% а 1981. само 17% укупног становништва ове варошице. Због тога је број од 109 објеката ове врсте (кошева, других економских зграда, занатских радионица, гаража и сл.) недовољан за ово насеље чије се становништво после рата удвоструило. г) Највише је подигнуто тзв. објекта за одмор, односно викенд кућа. Оне се подижу изван самог насеља у његовом продужењу према северу или југу, али су ипак његов интегрални део. Број од 2726 ових кућа на територији општине а 1113 у самој Гроцкој, не рачунајући бесправно подигнуте, указује да је ова врста градње, бар према броју објеката, најзначајнија за Гроцку и да је она дала посебне одлике територијалној промени и нарастању овог насеља.

Главни узроци оваквих промена у ширењу Гроцке и измени њене територије су различити. Могу се ограничити на неколико основних мада има и других али слабије изражених. Привредни послератни развој Гроцке током кога се у овом насељу јавила индустрија и развио део услужних функција утицао је несумњиво на изградњу нових привредних објеката и институција за ове нове варошке функције. Друга последица тога је већи прилив становништва за рад на одређеним пословима и већа стамбена изградња, како приватна тако, последњих 10-так година, и друштвена. Привредни, посебно пољопривредни развој целог Грочанског подунавља, изразито воћарско-виноградарског карактера, допринео је развоју туристичког значаја краја и условио и утицао на изградњу викенд кућа. Развој воћарства и виноградарства и стварање великих комплекса под воћем такође је деловао на градњу викендица, јер је цео простор, где се ови комплекси налазе, на неки начин заштићен од ове градње (пример Болеча). Овоме је допринела и близина Београда чије становништво све више осећа потребу за напуштањем градског сивила у току викенда, те је Грочанско подунавље, поред Дунава а добро повезано са градом, постало веома примамљиво за градњу кућа за одмор. Београд, као најважнији градски центар Србије а и Југославије, утицао је и на прилив становништва у ову варошицу са југа Србије и Косова, јер досељеници који не могу да се населе у престоници све више насељавају варошице и села око Београда. Ово је посебно карактеристично за нека сеоска насеља ове општине (Калуђерицу, Лештане, Болеч и др.) која су ближа Београду. Близина Дунава и експозиција његових падина на јужној обали погодних за винограде и воћњаке допринела је такође да овај крај постане туристички интересантан, као и да се у њему развије воћарство и виноградарство, што је повећало туристичку атрактивност краја. Изградња савремених коловоза за моторни саобраћај и организовање аутобуског саобраћаја између Гроцке и Београда, је такође повољно утицало на насељавање Београђана у Гроцкој и на изградњу викенд кућа. Док су ово фактори који су деловали на развој постоје и они који су донекле деловали ограничавајући. Пример Ритопека, где је дошло до клижења земљишта, показује како се ово ограничавајући одразило на градњу викенд кућа иако су други фактори, близина Дунава и Београда, били за то повољни. Опадање пољопривредног становништва у Гроцкој деловао је такође ограничавајући на изградњу привредних зграда приватних власника. Стављање већег дела старог градског језгра под заштиту Завода за заштиту споменика културе — ограничило је изградњу нових стамбених зграда, посебно у јужном делу-старој чаршији — где је више тих заштићених зграда. С друге стране то је одржало и допринело живописности и атрактивности ове варошице.

Тако је Гроцка „балканско-оријентални градић“ каква је била почетком овог периода (28, 116) увећала своју територију и изменила свој изглед. Увећање територије изражено је издуживањем насеља посебно на прилазним путевима и изградњом нових посебних делова са кућама за одмор. Измењен лик варошице одражава се у изградњи нових вишеспратница намењених становању, у изградњи нових делова намењених привреди варошице и њеним другим функцијама.

ЛИТЕРАТУРА

1. Риста Т. Николић: Околина Београда, антропогеографска испитивања, Српски етнографски зборник, књ. V, Насеља српских земаља књ. III, Београд, 1903.
2. Милутин и Драга Гарашанин: Археолошка налазишта у Србији, Београд, 1954.
3. *Constantin Jireček: Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe, Prag, 1877.*
4. Мирјана Поповић: Гроцка споменичко насеље, Завод за заштиту споменика културе, св. 10, Београд.
5. Сретен Л. Поповић: Путовања по новој Србији (1878. и 1880), Београд, 1950.
6. *Evlija Čelebija: Putopis — odlomci o jugoslovenskim zemljama, preveo Hazim Šabanović, knj. I, Sarajevo, 1957.*
7. Мита Петровић: Финансије и установе обновљене Србије до 1842. године, књ. II, Београд, 1898.
8. Путешествије по Србији од Јоакима Вујића, СКЗ књ. I, Београд.
9. Вук Ст. Караџић: Даница, Забавник за 1827. годину — издао Вук Ст. Караџић у Бечу 1827. г., Београд, 1969.
10. М. Ђ. Милићевић: Кнежевина Србија, Београд, 1876. г.
11. Б. Којић: Варошице у Србији XIX века, Институт за архитектуру и урбанизам, Београд, 1970.
12. Краљевина Југославија, Општа државна статистика, Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. јануара 1921. г., Сарајево, 1932.
13. Краљевина Југославија, Општа државна статистика, Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931. г., књ. III, Београд, 1938.
14. Савезни завод за статистику: Попис становништва и станова 1971. г., Становништво, Становништво и домаћинства у 1948., 1953., 1961. и 1971. и станови у 1971. г., Београд, 1975.
15. О. Савић: Бројни пораст становништва у градовима Шумадије, Зборник радова Географског института „Јован Гвијић“ САНУ, књ. 35, Београд, 1983.
16. СРС РЗЗС, Попис становништва, домаћинства и станова 1981. г., Становништво, Основно обележје по општинама и регионима, Коначни резултати, Белтен 206, Београд, март 1982.
17. Х. Шабановић: Турски извори за историју Београда, књ. I, св. 1, Катастарски пописи Београда и околине 1476—1566, Београд, 1964.
18. САН, Посебна издања књ. СССXXVI, Одељење друштвених наука нова серија књ. 33, Зборник Константина Јиречека, књ. I, Београд, 1959. и II књ. Београд, 1962.
19. *P. Matković: Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI vijeka, Rad JAZU CXVI, Zagreb, 1893.*
20. Д. Поповић: Србија и Београд, Београд, 1950.
21. Производне снаге НР Србије, Економски институт НРС, Београд, 1953.
22. Гроцанске новине: а) Год. II бр. 18, октобар 1971., б) Год. IV бр. 33, јануар 1973., в) Год. II бр. 10, фебруар 1971., г) Год. IV бр. 35, март 1973., д) Год. X бр. 104, децембар 1979., ж) Специјални број бр. 107, април-мај 1980., с) Год. V, бр. 49, мај 1974., з) Год. V бр. 47, март 1974., з) Год. VI бр. 61, мај 1975., и) Год. VI бр. 65, септембар 1975., ј) год. XI бр. 111, новембар 1980., к) Год. I бр. 4, август 1970.
23. СРС РЗЗС: Први резултати пописа становништва и станова 1971. г., Становништво, домаћинства и станови по насељима, 2, Саопштења 75, Београд, 1974. г.
24. СРС РЗЗС: Попис становништва, домаћинства и станова 1981. г., Први резултати по општинама и месним заједницама, Стање на дан 31. 03. 1981., Билтен 195, Београд 1981.
25. Живадин Јовичић: Гроцанско подунавље — Главни излетнички реон Београда, Туристичко и географско проучавање, ПМФ Универзитет у Београду, Географски завод, Зборник радова XIV свеска, Београд, 1962.

26. В. Ђурић: Гроцанско подунавље — специјализовани рејон воћарско-виноградарске производње, ПМФ Универзитета у Београду, Институт за географију, Зборник радова XXXI свеска, Београд, 1984.

27. арх. Ђорђе Петровић: Стара кућа у Гроцкој, Зборник архитектонског факултета у Београду III књ. 1956/57., св. 4, Београд, 1957.

28. Милорад Милошевић: Гроцка, Гласник Српског географског друштва св. 27, Београд 1947.

29. Михајло М. Костић: Насеља у околини Београда — Прилог проучавању постанка и развоја, ПМФ универзитет у Београду. Географски институт, Зборник радова, св. IX, Београд 1962. г.

30. В. Ђурић: Пољопривреда Београдске околине, ПМФ универзитет у Београду Географски институт, св. IX, Београд, 1962.

31. Гавро Шкриванић: Путеви у средњовисковној Србији, Београд 1974.

32. О. Зиројевић: Цариградски друм од Београда до Софије (1459—1683) Зборник Историјског музеја Србије, Београд, 1970.

33. О. Зиројевић: Турско војно уређење у Србији 1459—1683., Историјски институт, Посебно издање књ. 18, Београд, 1974.

34. М. Лутовац: Привредно-географске промене у атарима Ритопска и Гроцке, Гласник СГД, св. XLIII бр. 2, Београд, 1963.

R é s u m é

OLGA SAVIC

GROCKA — EXPANSION TERRITORIALE CONTEMPORAINE DE LA PETITE VILLE

— Un exemple des changements contemporains des agglomérations urbaines de la Šumadija —

Grocka est une petite ville située au sud-est de Belgrade, à l'endroit où la petite rivière de Gročica se jette dans le Danube, sur la route qui relie Belgrade et Smederevo. Elle était une palanka (mot ture désignant petite ville de province) jusqu'au XVIe siècle et à partir de la seconde moitié du XIXe siècle elle fut proclamée petite ville. Elle se développait comme les autres marchés de caractère commercial-artisanal dans l'arrière-pays de Belgrade, avec cette différence qu'à cause de la situation propice sur les versants de la vallée du Danube et la proximité de Belgrade, se sont développées dans ses environs la viticulture et la culture des fruits.

Après la deuxième guerre mondiale ce petit centre de commune dans le cadre du territoire plus large de Belgrade devient attrayant pour plusieurs raisons. A cause de la proximité de Belgrade c'est là que s'installe la population venue du sud. Le développement de l'industrie et des autres fonctions de ce centre de commune, attire aussi une partie de la population de sorte que le nombre de ses habitants a doublé dans l'intervalle de 1948—1961. La conséquence en était l'expansion territoriale de l'agglomération. Le nombre des logements et des locaux habités était de 1885 en 1971 et de 3157 en 1981, c'est à dire il s'était accru de 60 p.c. La plus grande expansion de l'agglomération s'était produite le long de la route qui conduit à Belgrade et à Begaljica. tandis qu'elle est tout à fait insignifiante le long de la route de Smederevo. La proximité de Belgrade et le caractère attra-

yant des versants de la vallée du Danube sous les vignobles et les vergers et l'attractivité de la petite ville ont influé sur la construction d'un grand nombre des maisons de campagne au nord et au sud de l'agglomération.

Outre l'accroissement du territoire, il s'est produit aussi un changement de la structure intérieure de la petite ville. Un de ces changements est aussi le déplacement du tracé de la route Belgrade—Smederevo du centre à la périphérie est de l'agglomération, plus près du Danube. La Grocka ancienne, composée d'un marché commercial-artisanal, des maisons d'habitation entourées de jardins et d'un petit moulin a obtenu des espaces nouveaux. Elle renferme aujourd'hui: un espace économique nouveau pour la nouvelle industrie des produits textiles et alimentaires, les objets nouveaux pour les fonctions nouvelles de ce centre de commune (école, centre médical, centre des organisations sociales, etc.) maisons d'habitation à plusieurs étages en propriété sociale, ainsi que les quartiers résidentiels, composé de maisons d'habitation en propriété privée, entourées de petits jardins, aux approches de la ville. Les moindres changements a subi le marché ancien dont les bâtiments individuels aont mis sous la protectioi comme monuments de culture, pour les préserver des changements et de la destruction. Il a tout de même changé son ancienne destination, car outre les locaux pour le commerce et les métiers, cette partie de la ville abrite aussi les locaux de différentes entreprises et institutions. Nouvelles sont aussi les parties de la ville à maisons de week-end, au nord de l'agglomération, des deux côtes de la route de Smedcrevo—Belgrade et au sud, sur les pentes de la colline de Cigansko brdo.

Dans une telle édification de la petite ville la société a investi les moyens pour le développement de l'industrie, de l'énergie électrique, des transports, ainsi que dans les objets destinés aux nouvelles fonctiois de l'agglomération (centre médical, centres des organisations sociales etc.) et dans la construction de grands immeubles. Tous ces investissements ont influé sur l'édification du nouvel espace économique, à la modification du marché par la construction de sièges d'institutions nouveaux et l'apparition de nouveaux immeubles d'habitation à plusieurs étages. Les particuliers investissaient dans plusieurs espèces d'objets: objets d'économie privée, destinés à l'agriculture et à l'artisanat, dans lesquels on investissait moins qu'il le fallait; dans la construction des habitations, dans le cadre de laquelle on a construit plus de 600 maisons nouvelles et reconstruit et adapté un grand nombre de maisons anciennes et, finalement, dans la construction des maisons de week-end. En 1962—1963 on a construit a Grocka 1113 maisons de cette espèce, avec le permis de bâtir, mais le nombre de celles-ci qui ont été bâties sans cette licence est encore plus grand. Par le nombre des objets construits, cette édification a fait la plus grande contribution à l'accroissement du territoire urbaine et à son changement.

Plusieurs facteurs ont exercé leur influence sur un tel accroissement du territoire de Grocka. Le développement économique d'après-guerre de Grocka dans laquelle se sont développées l'industrie et une série des fonctions de service de caractère urbain conditionne l'édification et l'apparition de l'espace économique et d'objets d'affaires nouveaux. La conséquence en était une plus grande affluence de la population et une plus grande construction d'habitations, privée et sociale.

Une orientation spéciale du développement agricole de la région danubienne de Grocka vers la culture des fruits et la viticulture a contribué à l'accroissement de l'importance touristique de Grocka et de ses environs et donné lieu à la constructions des maisons de week-end. En même temps de vastes terrains sous les arbres fruitiers, que la société avait organisés, ont protégé les parties particulières de la région danubienne de Grocka contre l'édification des maisons de week-end (Boleč).

La proximité de Belgrade a produit un double effet. Une grande affluence de la population du sud a fait que tous ceux qui n'avaient pas réussi à s'installer à Belgrade, s'installaient à Grocka et aux village de ses environs, plus près de Belgrade. De l'autre côté, le caractère pittoresque de Grocka et de ses environs, de bonnes communications avec Belgrade ont donné lieu à une installation permanente de certains habitants de Belgrade à Grocka et à la construction des maisons de week-end par les autres. Ces derniers sont de beaucoup plus nombreux, car 97 p. c. des propriétaires des maisons de week-end qui y ont été construites proviennent de Belgrade. Un facteur important était aussi le Danube sur lequle est située Grocka, ainsi que la plupart des terrains sur lesquels ont été bâties les maisons de week-end.

Le glissement du terrain aux environ de Ritopek, le décroissement de la population agricole et, par conséquent, une moindre construction des bâtiments économiques privés, ainsi que la protection sous laquelle ont été placés nombreux édifices représentant les monuments de l'architecture ancienne serbe, ont limité jusqu'à un certain point le croisement et la modification du territoire de Grocka, mais ils ont contribué au maintien du caractère pittoresque et attrayant de la petite ville. A cause de tous ces facteurs précités, cette »petite ville balkanique-orientale« sur la Danube a aujourd'hui considérablement accru et passablement modifié la structure intérieure de son territoire.